laag water zochten, en dat ons spreken van *Hierarchie* ten opzichte van de Synode al zeer kwalijk gerechtvaardigd was.

Zij het ons daarom vergund dit belangrijk punt eenigszins uitvoeriger toe te lichten, opdat alle twijfel desaangaande wegvalle.

En dan beginnen we met eens voorgoed een verkeerde voorstelling uit den weg te ruimen, die veler helderheid te dezen opzichte benevelt.

Velen zoeken namelijk het wezen der Hierarchie dáárin, dat de benoeming van de verschillende Besturen *van boven af* kome; en dat derhalve elk stelsel van bestuur, waarbij de keuze *van onderen* komt, reeds hierin een waarborg bezit van *geen* Hierarchie te zijn.

Rusland en Frankrijk onder Napoleon kunnen ten deze tot betere gedachte brengen.

In Rusland heerscht het Caesarisme, en het Caeserisme heerschte eveneens onder de Napoleons in Frankrijk.

Maar omdat nu in Rusland en andere aristocratische landen het volk niets in de melk heeft te brokkelen en het Russische keizerrijk nooit zelfs met eenige volksstemming in aanraking komt, hadden velen het zóó opgevat, alsof het Caesarisme geen volksstemming van onderen op toeliet, en alsof *alle* Caesarisme onveranderlijk *van boven* af aan het volk wierd opgelegd.

Dit nu, Napoleons keizerschap bewees het, is echter niets dan een pure vergissing.

Het Caesarisme in Frankrijk berustte juist *op de volkskeuze*, en het is door een plebiscist van millioenen en millioenen Franschen, dat de troon der Napoleons gevestigd en jarenlang bestendigd is.

Van boven af of van onderen op, doet dus *niets* tot het wezen der zaak af.

Men kan een keizerrijk hebben dat *van boven af* komt en het volk tot zwijgen doemt. Maar men kan eveneens een keizerrijk hebben dat *van onderen op* gekozen wordt en het volk zelfs met algemeen stemrecht laat stemmen.

Er is een Caesarisme *van onderen* op, evengoed als er een Caesarisme *van boven* af kan zijn.

Ook bij de *Hierarchie* doet het er dus niets toe, of men de machthebbers van boven af laat benoemen, of van onderen op laat verkiezen.

Deze wijze van benoeming of verkiezing doet aan het wezen der Hierarchie *niets hoegenaamd af of toe.*

De vraag of eenig stelsel van kerkregeering al dan niet eene *Hierarchie* is, heeft met de wijze van benoeming *niets* uitstaande.

En evenals het *Caesarisme* op staatkundig gebied, zoo kan ook de *Hierarchie tweeërlei* opkomst hebben, 'tzij door keuze van onderen, 'tzij door benoeming van boven.

Zij men nu zoo goed, dit duidelijke punt eens voorgoed vast te houden, en trekke deze nevel van de keuze van onderen op nooit weer voor uw geest, zoo dikwijls ge u opmaakt om over deze *Hierarchische* quaestie te oordeelen.

Naar het gewone spraakgebruik zitten er in het denkbeeld van Hierarchie slechts *twee* dingen in die haar wezen uitmaken, en die zijn: 1°. dat er een zelfstandig vertakt bestuur over de menigte heersche; en 2°. dat dit vertakt bestuur het in zijn macht hebbe, om die menigte naar zijn pijpen te laten dansen.

Hoewel op godsdienstig gebied ontstaan, is het woord „Hierarchie" dan ook volstrekt niet beperkt tot het kerkelijk terrein.

Bij voorkeur zelfs wordt het woord ten onzent gebezigd van het leger. De militaire Hierarchie is de bijna vaste uitdrukking, die voor het steeds opklimmend gezag wordt gebezigd.

En naast dit militair gebruik staat de bureaucratische usantie, die én bij de rechterlijke macht én bij de bureelen aldoor spreekt van „ambtelijke Hierarchie."

Militaire en ambtelijke Hierarchie, en dan de Hierarchie van Rome, ziedaar het schier eenig gebruik dat van dit woord gemaakt werd, tot op het oogenblik dat de *Heraut* het gewenscht en noodig keurde, om ook de Synodale Hierarchie te ontmaskeren.

Het gemeenschappelijk begrip, dat hieraan ten grondslag ligt, is dus metterdaad gelijk we schreven; *voorcerst*, dat er een zelfstandig vertakt bestuur over de menigte besta, en *ten andere*, dat dit vertakt bestuur over die menigte heer en meester zij.

De soldaten hebben niets in te brengen. Over hen staat een vertakt officierscorps. En aan de orders van dat officierscorps hebben de troepen onvoorwaardelijk te gehoorzamen. Zelfs een sergeant en korporaal mogen meê leiden en drillen, maar tot de Hierarchie van het officierscorps behooren ze niet. Zij zijn en blijven bij de troep, of gelijk men het noemt, bij het kader.

En eveneens de ambtenaren op de bureaux staan onder een vertakt stel hoofden. En dat stel hoofden regelt eenvoudig hun leven. Zij zijn feitelijk niets.

Het is dus een volkome onware voorstelling, alsof eene Hierarchie noodzakelijkerwijs een *pauselijk* karakter zou dragen. Dit is *niet* zoo. Evengoed als een pauselijke, kan er ook een Episcopale, eene Consistoriale en Synodale Hierarchie bestaan.

Naar Mr. R. Wagener het zeer juist omschrijft zit het Hierarchische wezen op kerkelijk terrein in wat hij noemt: „*Die selbständige Regierung der Kirche durch den Geistlichen Stand*", d. i. eene zoodanige regeering der kerk, die de hoogheid over haar berusten doet bij de predikanten. En dit zegt een man, die er zelf zeer voor is, dat dit stelsel gehandhaafd zal blijven.

En vraagt men hoe dit derde element: „dat de hoogheid bij de predikanten berust" hier nu bij komt, dan ligt het antwoord op die vraag voor de hand.

Om officieren te hebben, moeten tegenover die officieren »de minderen" staan, zooals onze *Atjeh*-berichten het noemen. Om een bureel-Hierarchie te hebben, moeten er klerken en chefs zijn. En zoo ook om een Hierarchie te erlangen op kerkelijk erf, moet ik wel scheiding en onderscheid maken tusschen de *geestelijken* eenerzijds en andererzijds de gemeenteleden die onder hen staan.

Elke Hierarchie berust op zulk een *tegenstelling*. Zonder zulk een tegenstelling is zulk een Hierarchie ondenkbaar. Doch ook, zoo dikwijls de lijn van die tegenstelling wordt doorgetrokken, hebt ge te doen met eene echte, heusche, wezenlijke Hierarchie.

De vraag of ge die *geestelijken*, dien geprivilegeerden stand, die als officieren boven „de minderen", zoo als gezaghebbers over de geloovigen staan, nu pastoors of dominees of herders noemt, doet er niets toe. Het hangt er maar van af, of deze *tegenstelling* tusschen de leden van zulk een *bevoorrechten stand* en de aan hen onderworpen *massa* wordt vast- en volgehouden.

En ook doet het niets aan de zaak toe of af, of zulk een stand dit l ooger gezag aan zich trekt openhartig en ruw weg, dan wel onder slinksche manieren.

De paus en zijn bisschoppen zijn *franchement* Hierarchisch. D. w. z. ze winden er geen doekjes om. Komen er voor uit zooals het is. Zij *zijn* aristocraten en willen het ook wezen. Vandaar dat zij de gemeenteleden buiten alles houden, en ze regeeren zonder ze te ontzien.

Minder openhartig en gul reeds is de Episcopale Hierarchie in Engeland en Duitschland bij de Anglicanen en Lutherschen, die wel even streng Hierarchisch zijn als de paus, maar het zoo niet laten uitkomen, en aan de gemeente hier en daar zekeren onbeduidenden schijn van recht van medewerking laten.

Maar het verst van de oprechtheid en rondborstigheid af is de Synodale Hierarchie ten onzent, die feitelijk even streng Hierarchistisch is, ja veel strenger dan de Roomsche te werk gaat, en allerlei waarborgen mist, die de Roomsche Hierarchie dan nog biedt, maar hierbij *den schijn* aanneemt van alle overheersching te mijden.

Krek eender als Napoleon na 2 December 1852 het Fransche volk misleidde. Ook toen moest al het volk stemmen, o, Ieder had zijn vrije keuze. Maar hier kon men zeker van zijn: Napoleon gat zijn prefecten en generaals en rechters wel zulke instructies, dat, wie kikken dorst, om koud ging.

En zoo ook hier.

Alles prachtig democratisch *in schijn*. Iedereen stemrecht. Al het volk kiezen. Alles van onderen op. Maar bij al dien schoonen schijn is, o, zoo sekuur gezorgd, dat in het hoogste College dat eigenlijk oppermachtig te beslissen heeft, *de predikanten alleen baas zijn.*

In de Synode staan **13** predikanten tegenover **6** ouderlingen, en op de leden der Provinciale Besturen, die definitief stemmen, vindt men eens zooveel predikanten als ouderlingen, boven en behalve de Waalsche Commissie, waarin het 5 predikanten is op 2 mindere goden. Stel dus in alle Provinciale ressorten hield men zich aan één predikant voor elke classis, dan wierd dit normale cijfer: **49** predikanten en **24** ouderlingen.

Zoo schijnt de gemeente haar vrijheid te behouden, en d: Hierarchische overheersching is er slechts te veiliger door.

Bij dit ééne punt laten we het ditmaal. Niet te veel opeens.

Men kent nu de allereerste onuitwischbare kenmerken voor een kerkelijke Hierarchie.

Ten eerste: Tegenstelling tusschen den stand van de dominees en de gemeenteleden.

Ten tweede: Overheersching van de gemeenteleden door dezen stand.

En *ten derde:* Vorming van het bestuur dat deze stand uitoefent, bij wijze van vertakking.

Vriendelijk danken we den heer J. H. D., wiens initialen doorzichtig genoeg zijn, voor zijn ongetwijfeld juiste opmerking, dat de „gescheidenen" in hun statuut nooit van „kerk*genootschap*" spreken, maar uitsluitend van *kerk*.

Hierdoor toch biedt hij ons de welkome gelegenheid, om ook deze bedenking weg te nemen.

We doen het kort door deze twee opmerkingen: 1°. dat de Hervormde Synodalen óók nooit van „genootschap", maar altoos van „de Ned. Hervormde *Kerk*" spreken"; en 2°. dat elke kerk die zich bij de Regeering aanmeldt krachtens de wet van 1853, staatsrechtelijk *eo ipso* een kerk*genootschap* is. De wet kent niet anders.

Stel dus de Regeering trad ook weer met de Kerk van Amsterdam in gemeenschap, dan natuurlijk zouden ook wij te Amsterdam een „genootschap" zijn.

Maar juist daarom hangt er zoo alles aan, of men in rechten één voor één zich aanmeldt, dan wel allen saâm als één geheel.

En daarin dat ze dit laatste deden, lag de fout der „gescheidene" broederen.

Immers dit gaf hun hun art. 2 in de pen, met dat onbezonnen lidmaatschap van een landskerk in stee van een plaatselijke kerk.

Dit verlokte hen de Classes enz. als *besturen* bij de Regeering te gaan aangeven.

Dit deed hen tot de onderscheiding van 1816 teruggaan, om de ééne kerk in tal van gemeenten in te delen.

Dit bracht er hen toe, om aan de Regeering opgave te doen van hun Liturgische Formulieren en Confessiën, *naast* de Kerkenordening.

Dit trok hen naar de Collegiale lijn, om een Kerkorde voor *Kerkenordening* in de plaats te schuiven, en den heiligen Doop te beschouwen als een middel tot inlijving in een staatsrechtelijke kerkgenootschappelijke gemeenschap.

En bovenal dit deed hen de zwakheid begaan, om een soort permanent bestuur in het leven te roepen.

Want al loven en prijzen we hooglijk, dat de leden van de Synodale Commissie dusver zoo sober van hun macht gebruikt maakten, toch is dit meer aan hun ingetogenheid dan aan de deugdelijkheid van hun statuut te wijten.

Immers in dit statuut is aan deze Synodale Commissie opgedragen niet alleen om uit te voeren wat de Synode gelast heeft. Dit kon uitnemend, hoewel ook dan nog aan gecomitteerden ad hoc, voor elke zaak afzonderlijk, voorkeur ware te geven. Maar haar is ook opgedragen: 1°. behartiging van alles wat uit de betrekking tot de Regeering voortvloeit. Denk u eens, hoever men dit niet wel trekken kan! En 2°. *handelt* ze op verzoek van één enkele Provinciale vergadering, *ook in zaken die alle kerken aangaan*, mits ze maar geen andere vergaderingen in hare handelingen belemmert. Een breede deur, waardoor, zoo men kwaad wil, schier alles door kan!

Zoo heeft een klein vonkske ook hier een grooten hoop houts aangestoken.

Uit eene schijnbaar nietige afwijking is een machtige divergentie geboren, die, zoo het kwaad wil, heel de toekomst dezer kerken bederven kan.

En wat opmerkelijk is (en hiermeê sluiten we voorloopig onze critiek) op alle punten waarop de gescheidenen van de Gereformeerde lijn en gewoonte afgingen, kopiëerden ze *mutatis mutandis* bijna letterlijk wat er in de Organisatie van 1816 stond.

Men zal dan ook gevoelen, dat hier te kiezen of te deelen valt.

De band van dit Reglement moet weer losgemaakt, en heel de ordening dezer kerken weer op vrijen voet komen, of van een regeering der kerken naar het presbyteriale-Synodaal beginsel van onze vaderen, komt op den duur al minder, en saamsmelting met wat er buiten haar gemeenschap op den Gereformeerden wortel uitbot wordt onmogelijk.

KUYPER.

Uit de Pers.

Een Moderne schrijft over het saamwonen in de kerk van allerlei geesteskinderen in *de Hervorming* dit:

Zijn de afdeelingen van den Protestantenbond, het stichten van en overgaan tot de Remonstrantsche of andere gemeenten, geene aanduidingen of bewijzen, dat het de doleerenden niet alléén zijn, die met het kerkverband geen vrede hebben? Mag niet van »uiteengaan" versterking van geestelijke werkkracht worden verwacht? Zal, wat nu reeds een vrucht is van het Amsterdamsch conflict, op meerdere plaatsen het getal godsdienstoefeningen niet toenemen, van het godsdienstonderwijs en de herderlijke zorg niet meer werk kunnen gemaakt worden? En zijn wij sterker tegenover Rome, als wij in ééne kerk vereenigd (?), door tweedracht ons verzwakken en ergernis geven, dan wanneer de strijd in den boezem der kerk wordt gestaakt en de vrije uiting van het godsdienstig leven zoo weinig mogelijk wordt belemmerd?

En tegen de opmerking, dat kleine kerkjes ras vervloeien, merkt hij op zijn beurt op.

»Ik eindig thans met vragen, daar ik nog een paar ingebrachte bedenkingen ter sprake wenschte te brengen. — »Kleine stroompjes," werd gezegd, »drogen spoedig uit." Zeker dat gebeurt niet zelden, maar *niet altijd*. Zij kunnen ook blijvend helder water bevatten, den dorstige verkwikkend en lavend. Onze kleine zusterkerken zijn *zulke* kleine stroompjes. Er hangt zeker veel af van de bron waaruit het beekje ontspringt en van de wateren waarmede het in zijn loop wordt verrijkt. — Ook vraagt men ons: »Verraadt de wensch om uiteen te gaan geen gebrek aan liefde jegens de kerk der vaderen?" *Liefde* jegens de kerk kan op verschillende wijze zich openbaren. *Liefde* drijft, naar hunne verzekering, de doleerenden als zij de kerk op hunne wijze trachten te reformeeren. *Liefde* tot de kerk doet anderen verklaren niet te zullen rusten eer de Modernen = ongeloovigen zijn overwonnen en »er uitgewerkt;" *liefde* tot de kerk bezielt hen, die meenen dat het ideaal is bereikt als de eenheid maar blijft, die »op 't papier bestaat", al vlamt ook het vuur der verdeeldheid in haar hoog op; *liefde* vervult ook hen die tot uiteengaan manen; hun ideaal is: eene hoogere dan alleen uitwendige eenheid te verkrijgen, zooals feitelijk tusschen de kleinere kerkgenootschappen en het onze bestaat; en zij achten het geen verraad aan de kerk gepleegd als zij voor »aanhuiting" haar zoeken te bewaren".

Zóó is het.

Wat de Synodalen handhaven en de Volkskerk bestendigt is de leugen.

Gelogen gemeenschap, die niet bestaat. *Gelogen* eenheid, waarvan het tegendeel aanwezig is. *Gelogen* liefde, die van den Heere Sebaôth is gevloekt.

Over de *Judas*-zonde las men in het manifest der Neo-Kohlbruggianen, afgedrukt in het *Predikbeurtenblad* van 23 April dit: Er was sprake van het weigeren om een gulden te geven voor den Classicalen stembrief:

Misschien zegt gij: ik wil dien gulden niet geven, want ik heb grieven tegen de kerk.
Het kan wel zijn dat gij grieven hebt.
Judas had ook grieven tegen den Heere Jezus. Judas was geldgierig en Jezus bestrafte Judas wegens zijn zucht om zich andermans geld toe te eigenen, en daarom had Judas grieven tegen den Heere Jezus.
En toen heeft Judas den Heere Jezus verraden voor 30 zilverlingen, en alzoo is de Heere in de macht der ongeloovigen gekomen.
Zult gij die belijdt, de Gemeente te zijn, het lichaam van Christus volgens het Woord Gods, zult gij het lichaam van Christus verraden voor één gulden?!
»Een heerlijke prijs dien Ik waard geacht ben van hen"! Zoo klaagt de Heilige Geest door Zacharia siende op Christus.
Dit sprak Zacharia van Judas. *Ook* van U?!!

Deze woorden zijn ontzettend.

Judas is, omdat hij zijn Heere verried voor geld, eeuwiglijk rampzalig.

En dat durft men thans als dreigement bezigen, om het Synodale wezen op de been te houden.

Ook dient gelet op dit *postscriptum:*

N. B. Hebt gij *dolerende* dienstboden, past dan dubbel op; de ondervinding leert, dat zij op allerlei wijze belemmeren, wat aan onze Gemeente zou kunnen ten goede komen, zij kunnen dus den bode die den Kerkelijken stembrief bracht, hebben weggezonden.

Waartoe dient nu deze goedgeefsche verdachtmaking van eenvoudige vrome zielen!

Waarlijk, een zaak moet al bijster slecht staan, die door zulke middelen moet gediend.

Onder den veelzeggenden titel van een »kerkelijke *beweging* of *inzinking*" schrijft de *Boodschapper* dit:

Op 21 April jl. werd er te Utrecht een samenkomst van gereformeerde predikanten gehouden onder leiding o. a. van Professor Hoedemaker en Ds. J. G. Vethoeff.
Ter voorbereiding van die vergadering schreef Dr. Hoedemaker een vrij uitgebreide brochure, getiteld: *»De zangresbeweging beoordeeld uit het oogpunt der gereformeerde belijdenis,"* waarin hij tevens een poging waagde om zijn »standpunt" aan te wijzen, zijn verschillen met de doleerenden bloot te leggen en zijn zonderlinge houding van den laatsten tijd te rechtvaardigen.
Tot ons leedwezen kunnen wij hem met dezen arbeid geen geluk wenschen. Wel komen er in dit geschrift goede, gereformeerde opmerkingen voor, maar in zijn geheel beschouwd is het zoo onhelder als wij slechts zelden iets lazen. Onwillekeurig moesten wij denken aan I Cor. 1 : 19.
Er behoort dan ook meer dan alledaagsche studie, en we zouden bijna zeggen, ook meer dan een gewoon menschenverstand toe om het voornaamste in deze pennevrucht te volgen, te onderscheiden en op zijn waarde te schatten.

Hierin ligt een ontegenzeggelijke waarheid. Er schittert veel kristal; er fonkelt diamant zoo ge wilt, in wat deze geachte publicist u voorlegt; maar noch kristal noch diamant is *doorzichtig*.

In de *Prot. Noord-Br.* komt een artikel voor, waarin betoogd wordt, hoe Dr. Heedemaker eigenlijk niet anders wil, dan wij willen, maar alleen terugging, omdat er nog geen uitzicht bestond op uitgebreid succes.
In dit betoog lezen we onder meer dit:

Op eene andere plaats geeft hij te kennen, dat de doleerenden »hun *lijf* geborgen hebben;" en dat hij, daar hij »hun uniform draagt," nu in de moeielijkheid komt van óf zich alleen te moeten laten afmaken, óf zich te onderwerpen, óf zich bij de doleerenden aan te sluiten.
Wij gevoelen het moeielijke der positie. Edoch, wij meenden, dat Dr. H. tot dusver, al hield hij zich niet buiten schot, in allen gevalle buiten schot bleef; terwijl zijne wapenbroeders, die hun *lijf* volgens hem zouden geborgen hebben, naakt aan den dijk, van alles berooid, uitgescholden door al wat in en buiten de Kerk fatsoenlijk is, op het slagveld liggen. Ook heeft men ons wel eens gezegd, dat onder diegenen, die tot dusver in den fellen strijd, hetzij als leiders, hetzij als soldaten gewikkeld zijn, er sommigen zijn, die wel eens aan Dr. Hoedemaker zijne »rust" benijden! Dit kan natuurlijk eene vergissing zijn. Het is mogelijk, dat Dr. H. in stilte ontzaglijk veel doet, en dat op eenmaal zal blijken, dat hij meer deed dan een ander. En dan zullen wij hem daarvoor danken. Maar is het toch niet wat onbillijk, het te doen voorkomen, alsof nu juist op zijn standpunt in tegenoverstelling van dat der »doleerenden," »opoffering van naam en van rust" te wachten ware?

En voorts:

Maar al die vragen over de *beste* oplossing der Kerkelijke quaestie en over *het verband* der Kerken gedurende den strijd kan Dr. H. niet oplossen en behoeft hij ook niet op te lossen. Als men intusschen de zaak zóó voorstelt, alsof de »doleerenden" de plaatselijke Kerk eerst independentistisch losmaken van de overige Kerken, dan miskent men het duidelijke streven dier broeders. Het tegendeel is waar. De doleerenden blijven de natuurlijke eenheid onzer Kerken erkennen, en begeeren juist den *waren band*, die haar omstrengelt, weer aan het licht te brengen, door het afkrabben van al de pleisterkalk, die er sinds twee eeuwen overheen gebracht is. Zij moeten het zich getroosten, dat, nu de Overheid hen niet helpt, tijdelijk of wellicht voorgoed, tal van Kerken, die anders zouden meegaan, zelve den band doorsnijden. Dat is ter verantwoording van deze Kerken! Maar zij achten zich geenszins verplicht te wachten, totdat de Hervorming »van boven" komt, nl. van hooge vergaderingen, predikanten of wat dies meer zij. Want zij erkennen slechts één Hoofd: één »van boven". Voorts *volgen* zij gaarne diegenen, die God hun tot leiders gaf, mits zij dan ook *zien*, dat die leiders zich in kinderlijken eenvoud onderwerpen aan *Gods* Woord, en niet steeds wachten totdat iets anders geschiedt wat zij gaarne nog vooraf zouden laten gaan.

En dan wat eigenlijk het jammerst is.

Maar op het standpunt van Dr. Hoedemaker onderwerpt men zich niet aan dat Woord Gods. Wel zegt men het. Althans aan het slot van zijn Voorwoord zegt Dr. H., dat het kwaad — ook de Kerkorde — te dulden is »voor zoover men hierdoor niet worde genoodzaakt tegen Gods Woord in te gaan", en dan geeft hij verder eene beschrijving van wat dienvolgens te doen staat. Het is alsof die beschrijving eene schildering is van de houding juist der doleerenden. En daar hij zich nu niet bij de doleerenden, bij hen die volgens zijn eigen verklaring hun plicht doen, aansluit, zoo *zegt* hij wel te handelen naar Gods Woord, maar hij *doet* het niet.
Indien de bedoeling van het Voorwoord is op te wekken tot lezing van het boekske, dan is o. i. dat Voorwoord eene mislukking.
Maar het is dit niet minder, wanneer het strekt tot verduidelijking van het »eigen standpunt".

Hoe smartelijk toch. Deze man van zooveel gaven wil te gelijker tijd twee idealen naloopen, waarvan het één rechts en het andere links heentrok; en alleen door dit gemis aan kracht om tusschen die twee idealen een keuze te doen, raakt hij nu in den wervelwind.
Die twee idealen zijn: Ten eerste: een kerk waarin het ongeloof gebonden wordt, en ten tweede: een kerk, waartoe alle grooten en kleinen heel het land door behooren.
Een kerk die tamelijk *zuiver* en toch tegelijk *groot* is!
Water en vuur!

KUYPER.

Buitenland.

Engeland. Hoe Goede Vrijdag en Paschen door Ritualisten wordt gehouden. Verderfelijke lectuur.

Hoogkerkelijke bladen wijzen er met zekeren trots op, dat in het laatste jaar steeds meer Ritualistische godsdienstoefeningen gehouden worden, en dat dit bijzonder uitgekomen is bij de viering van den laatsten Goeden Vrijdag en van de Paaschdagen. In vele kerken is een godsdienstoefening gehouden van 12—3 ure op den sterfdag des Heeren, welke aan de overdenking der 7 kruiswoorden en aan stil gebed en meditatie gewijd was, terwijl er bij vermeld wordt dat die godsdienstoefening overal goed bezocht is geweest.

Het Paaschfeest werd voornamelijk daarom zoo heerlijk gevierd, volgens de Ritualisten, omdat er vele en vroege »heilige missen" gelezen werden. In eene kerk had dit plaats ten 6, 7, 8 en 11 ure des voormiddags; het wordt als verblijdend teeken van vooruitstrevend »katholiek bewustzijn" genoemd, dat te elf ure slechts drie personen communieerden. Het wordt den lieden voorgehouden dat het zooveel beter is, nuchteren het avondmaal te gebruiken!

Vooral de godsdienstoefening in de Allerzielenkerk te Clepton in het Oost-end van Londen op Goeden Vrijdag gehouden, wordt geroemd, omdat die gemeente voornamelijk bestaat uit arbeiders. Daar werd de »devotie der drie uren", door een Engelschen monnik, pater Calcutt, voor een talrijk gehoor geleid. Het opmerkelijkste der feestviering was eene processie door het geheele district ter vereering van de plaatsing van het kruis. Te vijf ure des namiddags trok men uit de kerk op. Vooruit ging een kruisdrager en een banier, waarop de kruisiging geschilderd was, daarna het koor met ministranten kleeding en baretten, vervolgens de geestelijkheid en eindelijk de leeken. Zevenmaal hield men halt, en bij elke rustplaats hield de pater een aanspraak en werd door het koor een lied gezongen.

Men meldt dat de indruk, dien deze processie op de bewoners van dat deel van Londen maakte, groot was. Overal waar zij voorbij kwam, stroomden de menschen uit de huizen of openden zij de vensters; werklieden hielden op met hun arbeid om te luisteren, terwijl mannen, die om plezier te maken op straat waren, halt hielden om te bidden. Bij elk station werd de processie grooter, en toen men te 7 ure in de kerk terugkwam, gingen de meesten mede naar binnen, en het bedehuis was overvol. Daarop werd eene prediking gehouden door niemand minder dan den plaatsvervanger van den bisschop van Londen, den bisschop van Bedford, die het oostelijk deel van Londen onder zijne herderlijke hoede heeft.

In eene andere kerk, in dezelfde buurt der Allerheiligenkerk in Clapton, werden op drie avonden in de stille week de zoogenaamde »duistere missen" uitgevoerd, en wel in een der schepen van het kerkgebouw, waar men de oprichting van een »tweede altaar", met blijdschap begroette. Uit de beschrijving van dezen dienst blijkt, dat de grootste indruk gemaakt werd, doordat bij het »benedictus" de lichten flauwer begonnen te branden, terwijl bij het »misere" de »antiphonie" en de »kollekte" een volslagen duisternis in de kerk heerschte, en eindelijk bij het uitspreken van den zegen de lichten weder werden aangestoken.

Is het niet jammerlijk, dat deze dingen uit Engeland te melden zijn, het land waar eenmaal zulke voortreffelijke Godgeleerden bloeiden?

Het treurigste van alles is wel, dat terwijl men in Engeland meeting op meeting organiseert daar wel keer op keer in methodistischen trant op bekeering en op geheele overgave des harten wordt aangedrongen, doch dat er nooit gewezen wordt op het droeve feit, dat het grootste deel van de Protestantsche Episcopale kerk, met hare Gereformeerde belijdenis, weder in de heidensche schepselvergoding dreigt te verzinken.

Nog van andere zijde dreigt voor Engeland gevaar. »Wat komt er over onze novellenschrijvers?" zoo vraagt de *Christian*. Eenigen tijd geleden bestond hun grootste fout hierin, dat zij er aan mede werkten, dat op jammerlijke wijze den tijd verbeuzeld werd en dat zij veel er toe bijdroegen om een valsche levensbeschouwing ingang te doen vinden.

Indien wij tegenwoordig nog slechts van de Engelsche novellen konden zeggen dat zij ziekelijk en beuzelachtig zijn, zou men dankbaar zijn. Want zoo zij zich al onthouden van de ergerlijke uitspattingen der Fransche realistische school met hare beschrijving van riolen en knekelhuizen, geven zij toch in hunne werken niet minder gevaarlijke spijs. Ja, in vele van de producten der nieuwe Engelsche litteratuur, welke bij getalen door jonge dochters van zorgelooze ouders gelezen worden, wordt sympathetisch gesproken over boosdoeners en onzedelijke lieden, en wanneer dan ten slotte wordt medegedeeld, dat er een oordeel op volgde, dan geschiedt dit in zulke bewoordingen dat het blijkt, dat dit er slechts welvoegelijkheidshalve is bijgevoegd. Het verschijnen van deze verdichte werken is een maatschappelijk kwaad geworden.

Over een pas uitgekomen novelle schreef een bekwaam criticus: »Het is een krachtig boek maar even stuitend als krachtig; het is eene schildering van schaamtelooze valschheid, lichtzinnigheid en ontrouw hetwelk niet door waar berouw gevolgd wordt; terwijl de held van het boek ten slotte nog als zeer gezegend wordt voorgesteld."

Dezelfde criticus zegt van een ander geschrift: »Het is een schoon boek maar de staart van den slang is er overal in op te merken. Het middelpunt van dien roman is overspel, en uit die stof is het geheele verhaal samengeweefd. De zedelijke verantwoordelijkheid van zulke schrijvers is groot."

Duitschland. Een verklaring van Dr. Böhl.

»Wanneer de Lutherschen, die zoo gaarne aan de Gereformeerden hunne predestinatieleer voor de voeten werpen, alleen de Augsburgsche confessie van 1530 als zuivere uitdrukking van hun geloof beschouwen, dan moeten zij de leer van de verandering van brood en wijn bij het avondmaal en ook de leer van de absolute predestinatie belijden, terwijl de Gereformeerden, die de verbeterde confessie van 1545 hebben aangenomen, daarmede de schriftuurlijke leer van het Avondmaal belijden zonder verplicht te zijn, de leer der verkiezing aan te nemen.

Zoo heeft een schrijver in de *Reformirte Kirchenzeitung* zich uitgelaten naar aanleiding van de nieuwe uitgave van Salnars *Harmonia Confessionum*, door Dr. Ebrard. Professor Böhl geeft daaromtrent de volgende verklaring:

»Ofschoon ondergeteekende de juistheid dezer woorden toegeeft, voor zoover het de Lutherschen betreft, moet hij hen voor zoover het de Gereformeerden aangaat, zoo beslist mogelijk tegenspreken. Wanneer de Duitsche Gereformeerde kerk de leer der verkiezing niet behoeft te belijden, dan heeft de dogmatiek van ondergeteekende in Duitschland geen recht van bestaan. Men moet in zulke gevallen zeer voorzichtig zijn, omdat daardoor een verwarring ontstaat, vooral als zulke verklaringen door geschiedkenners gegeven worden. Dat Melanchton leerde dat de mensch met de Goddelijke genade moest medewerken en daarbij de leer der verkiezing prijs gaf, is niet te beschouwen als de belijdenis der Lutherschen tegen het leerbegrip der Gereformeerden, zooals Schweizer terecht heeft opgemerkt, maar is veeleer te beschouwen als een meening van Melanchton, welke door de Formula Concordiae van 1580 beslist is verworpen. Het kan daarom ook niemand in den zin komen, om de Augustana van 1540 van stap tot stap te volgen om daarin een ander leerbegrip te volgen. Dit draagt er niets toe bij om tot helderheid te komen aangaande de vraag of de Gereformeerden zich met recht op de Augustana kunnen beroepen.

De vraag, of men zich terecht op de Augsburgsche Confessie beroepen mag, heeft in onze kerk eene geschiedenis. Zeer onderscheiden oordeelen zijn daarover geveld; in den beginne toonde Calvijn zich niet ongenegen de revisie van 1540 aan te nemen, waarna de Regensburgsche uitgave Calvijn niet in den weg staat. Vervolgens kan men uit zijne houding opmaken, dat hij aan de Augsb. Conf. niet wilde tornen, maar hare klippen wenschte voorbij te zeilen. Toen later Westphal in den Avondmaalsstrijd uit art. 10 van de Augsb. Conf. van 1530 een strop wist te maken, dien hij den Gereformeerden om den hals wierp, be-